

TERESA MARESZ, KATARZYNA GRYSIŃSKA-JARMUŁA
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

***Dobre i złe sąsiedztwa. Obce – nasze – inne,
Bydgoszcz, 11–12 maja 2017 r. – sprawozdanie
z międzynarodowej konferencji naukowej***

Międzynarodowy projekt pod tytułem „Dobre i złe sąsiedztwa”, zainicjowany przez dr Teresę Maresz i dr Katarzynę Grysińską-Jarmułę z Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, zaowocował trzyletnim cyklem konferencji, w których brali udział naukowcy z Bydgoszczy oraz kilku ośrodków z Polski i zagranicy, w tym z Białorusi, Chin, Litwy, Niemiec, Rosji, Serbii, Słowacji oraz Ukrainy. Intencją pomysłodawców projektu było przyjrzenie się relacjom sąsiedzkim z punktu widzenia pojedynczych ludzi, jak i społeczności lokalnych czy też narodowych. Wskutek tej współpracy odbyły się trzy konferencje oraz powstała seria monografii pod wspólnym tytułem „Dobre i złe sąsiedztwa”.

W dniach 11 i 12 maja 2017 r., już po raz trzeci, odbyła się w Bydgoszczy międzynarodowa konferencja naukowa dotycząca tzw. dobrego i złego sąsiedztwa. Tegoroczne spotkanie było ostatnim, zamykającym cykl konferencji pod tytułem *Dobre i złe sąsiedztwa*¹, które w kolejnych odsłonach poświęcone były innemu wątkowi związanemu z zagadnieniem kontaktów sąsiedzkich. Tak więc tegoroczna konferencja *Obce – nasze – inne* (w domyśle sąsiedztwa) poświęcona była kwestii postrzegania drugiego człowieka, drugiego narodu, który nie jest „nasz”, ale nie zawsze jest dla nas „obcym”. Uczestnicy konferencji poszukiwali odpowiedzi m.in. na py-

---

¹ Oficjalna strona konferencji „Dobre i złe sąsiedztwa”: <http://dobreizlesasiedztwa.jarmtech.pl/>

tania: kiedy ten obcy, nowy sąsiad staje się naszym, kiedy jest on już swoim, a kiedy nadal innym, jakie czynniki mają na to wpływ? Wystąpienia uczestników konferencji oscylowały wokół relacji międzysąsiedzkich, a także niekiedy konfliktów i nieporozumień wynikających z racji bliskich powiązań sąsiedzkich. Konferencja w 2017 r. stanowiła podsumowanie i zamknięcie całego cyklu. Tym samym powstał tryptyk, na który składają się: przeszłość jako źródło konfliktów, okres przejściowy, czyli próba układania sobie relacji sąsiedzkich, oraz finał – postrzeganie sąsiada jako swojego, ale nie zawsze lubianego, z którym trzeba ułożyć sobie stosunki.

Honorowym patronatem konferencję objęli: Rektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego – prof. dr hab. Jacek Woźny, Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego – Piotr Całbecki oraz Prezydent Miasta Bydgoszczy – Rafał Bruski. W Komitecie Naukowym z ramienia UKW zasiadali: prof. dr hab. Albert Kotowski, dr hab. Zdzisław Biegański, prof. UKW i dr hab. Marek Zieliński, prof. UKW. Obrady odbywały się w Bibliotece Uniwersyteckiej przy ul. Karola Szymanowskiego 3. Uczestników konferencji powitali: JM Rektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego prof. dr hab. Jacek Woźny, Prodziekan ds. Nauki i Współpracy prof. dr hab. Jacek Maciejewski oraz Dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych dr hab. Marek Zieliński, prof. UKW.

W konferencji wzięło udział 53 referentów, w tym 27 z zagranicy – z Białorusi, Litwy, Niemiec, Rosji, Serbii, Słowacji i Ukrainy. Polskę reprezentowali naukowcy z Wrocławia, Warszawy, Opola, Krakowa, Poznania, Pułtuska, Gostycyna, Tucholi i rodzimej Bydgoszczy.

Obrady plenarne zainaugurował wykład prof. dr hab. Siergieja Małowiczko (Państwowy Humanistyczno-Technologiczny Uniwersytet Obwodu Moskiewskiego, Oriechowo-Zujewo) i doc. dr Mariny Rumiancewej (Narodowy Uniwersytet Badawczy „Wyższa Szkoła Ekonomii”, Moskwa). Naukowcy z Rosji przyjrzeni się problemowi współistnienia i interakcji społeczności mieszkających obok siebie. W polu ich zainteresowań była metafora koegzystencji. Potraktowali sąsiedztwo jako produkt społeczno-kulturowy oraz zjawisko historyczne. Następnie prof. dr hab. Grażyna Pańko z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawiła refleksje nad funkcjonującymi w przeszłości i obecnie stereotypami o szeroko rozumianych sąsiadach.

Dalsza część konferencji przebiegała w ramach dziewięciu sekcji tematycznych: Relacje sąsiedzkie oczyma kronikarzy i dziejopisarzy, Polska i jej sąsiedzi, Sąsiedzi i obcy, Sąsiedzkie stosunki na tle religijnym, Sąsiedztwo w mieście, Skonfliktowani sąsiedzi, Relacje sąsiedzkie a kształ-

towanie tożsamości, Edukacja na rzecz relacji dobrosąsiedzkich, Współpraca kulturalna. Obrady w sekcjach odbywały się w dwóch paralelnych panelach.

W środowisko dziejopisarzy i postrzegania przez nich relacji dobrosąsiedzkich wprowadziło dwoje referentów z Narodowego Uniwersytetu Badawczego „Wyższej Szkoły Ekonomii” w Moskwie: mgr Roman Kazakow, który prezentował obraz Polski i Polaków w utworach N.M. Karamzina, a mgr Nadieżda Niekrasowa mówiła o współdziałaniu prowincjonalnych dziejopisarzy i stołecznych historyków pod koniec XIX i na początku XX w. Dr Maria Niskowskaja (Rosyjska Akademia Nauk, Syktywkar) na postawę monarchy spojrzała przez pryzmat korespondencji Katarzyny II z Wolterem. Zestawiła ona stanowisko zarówno samej carycy, jak i francuskiego publicyisty oraz filozofa François-Marie Aroueta. Postawy rosyjskich i polskich intelektualistów wobec angielskiej ideologii liberalnej w latach 50. i 60. XIX w. omówiła doc. dr hab. Marina Romanowa (Państwowy Uniwersytet Pacyfik, Chabarowsk). Ostatni z referentów w tej części – dr hab. Grzegorz Bachanek (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa) skupił się na ukazaniu problematyki sąsiedztwa na Syberii pod koniec XIX w. Przedmiotem swoich badań uczynił pamiętniki Ewy Felińskiej.

W kolejnej części obrad, tym razem poświęconej Polsce i jej sąsiadom, jako pierwsza głos zabrała prof. dr hab. Tatiana Litwinowa (Dnieprzański Uniwersytet Państwowy), prezentując ewolucję obrazu Polaka panującego wśród elit społecznych Ukrainy. Referentka wykazała jego wpływ na formowanie się nowoczesnej tożsamości ukraińskiej. Następnie obraz Rosji i Rosjan w publicystyce i pracach naukowych Theodora Schiemanna przedstawił dr hab. Andrzej Topij, prof. UKW (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz). Z kolei prof. dr hab. Andrzej Skrzypek (Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, Pułtusk) mówił o postrzeganiu Rosjan przez Polaków i Polaków przez Rosjan. W czasy terroru stalinowskiego w latach 30. XX w. w ZSRR przeniosła słuchaczy swoim wystąpieniem dr Oksana Tarapon (Państwowy Perejaśławsko-Chmielnicki Uniwersytet Pedagogiczny im. G. Skowrody, Perejaśław-Chmielnicki). Omówiła ona próbę odnalezienia się Ukraińców pomiędzy Niemcami, Polakami a Rosjanami w dwudziestoleciu międzywojennym. Obraz sąsiednich narodów w białoruskiej tradycji historiograficznej przedstawił prof. dr hab. Dmitrij Kariew (Państwowy Grodzieński Uniwersytet im. J. Kupały) – omówił etnopolityczne i socjokulturowe konteksty białorusko-polskich i białorusko-rosyjskich stosunków w XX i na początku XXI w. Wykazał ich wpływ na tworzenie obrazu „innego” w tradycji historiograficznej i historycznej pa-

mięci Białorusinów. Sekcję zakończyło wystąpienie dr Arūnasa Vyšniauskasa (Litewska Akademia Wojskowa im. gen. Jonasa Žemaitisa, Wilno), który przybliżył uczestnikom konferencji kartograficzne aspekty niemiecko-sowieckiego traktatu o granicach i przyjaźni z 28 września 1939 r.

Po przerwie obiadowej w pierwszym panelu kolejne wystąpienia skupiły się wokół pytania: Sąsiedzi czy obcy? Jako pierwszy głos zabrał dr Waldemar Hanasz (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), który skoncentrował się na przemianach kulturowych zachodzących we współczesnym społeczeństwie amerykańskim. Z jednej strony pokazał systematycznie słabnące więzi społeczne we wspólnotach miejskich i podmiejskich, a z drugiej przyjazne stosunki międzysąsiedzkie, które były zawsze solidnym fundamentem amerykańskiego społeczeństwa obywatelskiego. O koncepcjach i doświadczeniach Słowaków i Czechów w XX i XXI w. w kontekście ich funkcjonowania pomiędzy Niemcami a Rosją mówił prof. dr Vladimír Gonč (Słowacka Akademia Nauk, Bratysława). Z kolei problematykę uchodźców w Niemczech po wrześniu 2015 r. i związane z tym problemy przybliżył prof. dr hab. Arkadiusz Stempin (Uniwersytet Alberta Ludwika, Fryburg Bryzgowijski; Wyższa Szkoła Europejska im. Józefa Tischnera, Kraków). Kolejny z referatów także oscylował wokół tematyki niemieckiej, bowiem dr Joanna Trajman (Uniwersytet Wrocławski) pochyliła się nad działaniami niemieckiego rządu, który w walce z chorobą AIDS bez szykanowania i izolowania chorych oswajał społeczeństwo z nowym zagrożeniem. Relacje pomiędzy uwięzionymi a strażnikami obozów na północy Komi w latach 1930–1950 scharakteryzował mgr Anton Niskowskij (Rosyjska Akademia Nauk, Oddział Uralski, Syktywkar). Na zakończenie tego panelu prof. dr hab. Rustam Begeułow (Karaczajewo-Czerkieski Uniwersytet Państwowy im. U.D. Alijewa, Karaczajewsk) na przykładzie dwóch społeczności: Czerkiesów i Karaczajewo-Bałkarów, ukazał właściwości międzyetnicznego współistnienia i związane z nim stereotypy.

W równoległym odbywającym się panelu pierwsze siedem referatów dotyczyło sąsiedztwa i religii. Mgr Patrycja Kudzin (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) przeanalizowała relacje rzymsko-żydowskie w I w. n.e. Z kolei dr Dmitrij Dobrowolski (Narodowy Uniwersytet Badawczy „Wyższa Szkoła Ekonomii”, Moskwa) zajął się poszukiwaniem podobieństw i różnic między liturgią i wystrojem świątyn w Kościele katolickim i prawosławnym. Natomiast prof. dr hab. Ludmiła Sukina (Państwowy Moskiewski Uniwersytet Humanistyczny) przybliżyła postrzeganie prawosławnego Wschodu przez rosyjskich pielgrzymów i podróżników XVII w. Dr Marek Sass (Zespół Szkół im. Jana Pawła II, Gostycyn) na

przykładzie kultu św. Rozalii omówił kwestię religijności jako czynnika integrującego społeczność lokalną. Sytuacja ludności niemieckiej wyznania mojżeszowego w dwudziestoleciu międzywojennym w Poznaniu była przedmiotem rozważań podjętych przez mgr Izabellę Kopczyńską (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań), a przypadek starowierców z Suwalszczyzny był obiektem rozważań dr. Stefana Pastuszewskiego (Bydgoska Szkoła Wyższa). Na zakończenie tej części obrad mgr Sergiusz Anoszko (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa) na przykładzie mieszkańców Cypru pokazał rozbieżność w prezentacji i ocenie wydarzeń, w których brali udział greccy i tureccy Cypryjczycy. Opisując Cypr jako wyspę niezgody, przytoczył przykłady z greckich i tureckich podręczników do historii, w których narzuca się uczniom nieprzychylnie wzajemne nastawienie muzułmanów i prawosławnych mieszkających od wieków obok siebie.

Po krótkiej przerwie uczestnicy konferencji zajęli się sąsiedztwem w środowisku miejskim. Dr Anetta Głowacka-Penczyńska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) opierając się na księgach sądowych, scharakteryzowała relacje sąsiedzkie w małych miastach wielkopolskich w XVII w. O środowisku miejskim jako czynniku kształtowania relacji sąsiedzkich mówiła dr Olga Morowa (Państwowy Humanistyczno-Technologiczny Uniwersytet Obwodu Moskiewskiego, Oriechowo-Zujewo). Kolejna prelegentka – mgr Fryderyka Partzsch-Szankowski (Uniwersytet Fryderyka Wilhelma, Bonn), prześledziła ambiwalencję zachodzącą pomiędzy ambicjami kulturalnymi drezdeńczyków a odgradzaniem się i strachem przed integracją z uciekinierami, traktując ich jak obcych. Mgr Paulina Wichniewicz (Uniwersytet Warszawski) przeanalizowała mowę polskiej mniejszości narodowej z okolic Ćelinovaca w Bośni i Hercegowinie. Referentka, w następstwie bezpośrednich rozmów z ludnością polską mieszkającą na Bałkanach, wykazała, że Polacy mieszkający z dala od ojczyzny mówią współcześnie tym samym, ale nie takim samym językiem polskim.

Zagadnienie konfliktu zdominowało kolejnych pięć referatów. Na początek dr Dariusz Spychała (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) przeanalizował stosunki germańsko-rzymskie w IV i V w. n.e. Z kolei mgr Sebastian Matthes (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), na przykładzie losów przedstawicieli społeczności kosznajderskiej, omówił stosunki sąsiedzkie w środowisku zróżnicowanym narodowościowo w XX w. Natomiast dr Paweł Redlarski (Miejska Biblioteka Publiczna im. Aleksandra Janty-Pończyńskiego, Tuchola) pokazał brak umiejętności porozumienia i niezgodę między członkami bractw strzeleckich w Wielkopolsce i na Po-

morzu w II Rzeczypospolitej. Znacznie bardziej międzynarodowy wymiar miało wystąpienie prof. dr. hab. Aleksandra Wabiszczewicza (Uniwersytet Państwowy im. A.S. Puszkina, Brześć), który scharakteryzował stosunki etniczno-kulturowe na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1921–1939. Na zakończenie tej części mgr Wojciech Miklaszewski (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) przedstawił garść wspomnień na temat spraw narodowościowych i wyznaniowych Henryka (Haima Joela) Jedwabia.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji przedstawione zostały trzy referaty ukazujące, w jaki sposób relacje sąsiedzkie mogą wpływać na kształtowanie się tożsamości. Doc. dr Elena Kołybienko (Państwowy Perejasławsko-Chmielnicki Uniwersytet Pedagogiczny im. Grigorija Skoworody, Perejasław-Chmielnicki) przywołała postać Włodzimierza Wsiewołodowicza i jego „plemię” potomków Monomacha w kontekście walki o kijowską „przynależność”, zaś prof. dr Aleksander Kołybienko i mgr Aleksander Priadko (Narodowy Rezerwat Historyczno-Etnograficzny „Perejasław”, Perejasław-Chmielnicki) w swoim wystąpieniu poruszyli problem chrystianizacji Turków perejasławskich, wykazując, jak „poganie” stopniowo stawali się swoimi. Na zakończenie prof. dr hab. Oleg Żurba (Dnieprzański Uniwersytet Państwowy) wskazał na działalność Kijowskiej Komisji Opracowywania Akt Dawnych (1843–1921) oraz przybliżył zawartość zasobów archiwalnych w Kijowie, aby wykazać ich znaczenie dla wyjaśniania duchowo-kulturowego krajobrazu południowo-zachodniej Rosji, w którym zderzyły się interesy trzech narodów: ukraińskiego, polskiego i rosyjskiego.

W drugim dniu obrad istotnym elementem była tematyka edukacji na rzecz relacji dobrosąsiedzkich. Na początek mgr Eliza Stehr (Reński Uniwersytet Fryderyka Wilhelma, Bonn) pokazała losy uczniów i nauczycieli na tle przemian zachodzących w społeczeństwie wielonarodowościowym w czasach, gdy z „obcej”, bo pruskiej, szkoły powstała polska, czyli „nasza”, a także „inna” – niemieckojęzyczna. O konfliktach narodowościowych, które nurtowały powojenną szkołę na Ziemiach Odzyskanych, mówiła dr Barbara Techmańska (Uniwersytet Wrocławski). Na zależności powstające pomiędzy kształtowaniem rosyjskiej narodowej i obywatelskiej tożsamości młodych ludzi a przygotowaniem nauczycieli historii na Uniwersytecie Pedagogicznym wskazał prof. dr hab. Jewgienij Wiaziemskij (Moskiewski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny). Kolejne referaty oscylowały wokół analizy podręczników szkolnych. Dr Teresa Maresz (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) wskazała na miejsce

i rolę, jaką odgrywa szkolny podręcznik historii w kształtowaniu międzynarodowych relacji sąsiedzkich, zaś prof. dr hab. Olga Juriewna Strielowa (Chabarowski Krajowy Instytut Rozwoju Kształcenia) przedstawiła obraz Polski, który jawi się w nowych rosyjskich podręcznikach do historii powszechnej. Konkretnym zagadnieniem związanym z sąsiedztwem polsko-ukraińskim zajął się mgr Wojciech Micygała (Uniwersytet Jagielloński, Kraków), który podjął próbę przeanalizowania obrazu powstania Bohdana Chmielnickiego w polskiej i ukraińskiej przestrzeni szkolnej. Z kolei dr hab. Marek Białokur (Uniwersytet Opolski) starał się wyjaśnić przyczyny, dlaczego wątek tematyczny *Swojskość i obcość* nie cieszy się popularnością na lekcjach Historii i społeczeństwa. Dziedzictwo epok? Kilka uwag na temat percepcji wiedzy historycznej przez uczniów przedstawiła dr Tatiana Osinina (Państwowy Humanistyczno-Technologiczny Uniwersytet Obwodu Moskiewskiego, Oriechowo-Zujewo). Na zakończenie dr Natalia Marczenko (Biblioteka Narodowa Ukrainy im. W.I. Wiernadskiego, Kijów) pokazała, jak ewoluowała prezentacja panteonu bohaterów w ukraińskich książkach biograficznych dla dzieci.

W panelu poświęconym sąsiedztwu w kontekście kulturowym wyniki swoich badań zaprezentowało pięciu referentów. Dr Kamila Kłudkiewicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań) analizując literaturę polską i niemiecką z zakresu historii sztuki, scharakteryzowała naukowe, polityczne i propagandowe podejście jej autorów do spuścizny w kategorii „nasze”. Kolejne dwie prelegentki, dr Agnieszka Wysocka i dr Katarzyna Grysińska-Jarmuła (obie z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), przywołały przykłady architektury i pomników z czasów, gdy w Bydgoszczy przeważali Niemcy. Jednocześnie pokazały, jak można i należy pielęgnować dorobek kulturowy sąsiadów niegdyś mieszkających w tym samym mieście. Ich budowle (w tym obiekt, w którym mieści się Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) oraz pomniki będące arcydziełem sztuki również dzisiaj upiększają miasto. Dr Jasmina Milanović (Instytut Historii Współczesnej, Belgrad), opierając się na Wystawie Jugosłowiańskiej w latach 1904–1912, zorganizowanej w Belgradzie, przeanalizowała aspekty współpracy kulturalnej artystów z Serbii, Bułgarii, Chorwacji i Słowenii – niegdyś zamieszkujących część Austro-Węgier. Ten przykład z przeszłości nadal jest wzorem pokazującym, jak można kształtować lepsze stosunki sąsiedzkie, jak uczyć się na błędach z przeszłości, wykorzystując dobre i pouczające wskazówki. Na zakończenie dr hab. Zdzisław Biegański, prof. UKW (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) wygłosił referat na temat powojennej polsko-rumuńskiej współpracy filmowej.

Każda z sekcji kończyła się dyskusją. Obrady konferencji odbywały się w trzech językach: polskim, rosyjskim i niemieckim. Konferencja przyczyniła się do wymiany poglądów, a także spotkała się z zainteresowaniem młodzieży akademickiej, przysłuchującej się debacie naukowej na temat funkcjonowania sąsiedztwa w przeszłości, ale także przejawom dobrych i „innych”, niekoniecznie złych relacji z sąsiadami współcześnie.

Konferencja, która odbyła się w maju w Bydgoszczy, była trzecim i ostatnim międzynarodowym spotkaniem naukowców w ramach podjętego programu badawczego *Dobre i złe sąsiedztwa*. Liczny udział naukowców z kraju i zagranicy we wszystkich trzech edycjach pokazał, że tematyka ta cieszy się dużym zainteresowaniem badawczym przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Jednocześnie referaty i dyskusje nad poruszonymi problemami wskazały na wielość obszarów oraz zjawisk czekających jeszcze na dogłębne przebadanie.